

3 jautājumi par sabiedrisko mediju redakcionālajām vadlīnijām

Publicēts: 19.07.2022.

Kāpēc vajadzīgi sabiedriskie mediji? Kā tie strādā? Kā varu zināt, ka tie darbojas sabiedrības interesēs? Šie ir ļoti svarīgi jautājumi, kas pastāvīgi jāuzdod, un uz tiem jāatbild. Daudzviet pasaulē, un nu arī Latvijā, redakcionālās darbības vadlīnijas ir tās, kas palīdz izprast sabiedrisko mediju saturu un piedāvā atbildes uz minētajiem jautājumiem.

Jaunās Latvijas sabiedrisko mediju [redakcionālās vadlīnijas](#) nav radušās tukšā vietā. Iepriekš izmantotie Rīcības un ētikas kodeksi ir pārveidoti, definējot pašlaik aktuālās sabiedrisko mediju vērtības un principus, ieraugot jaunus profesionālos izaicinājumus un problēmas. Vadlīniju veidošanas procesā izskatītas arī citu valstu sabiedrisko mediju redakcionālās vērtības un principi, tās papildinātas arī ar mūsdienu digitālās komunikācijas profesionālo ētikas problēmu risinājumu priekšlikumiem.

Redakcionālās vadlīnijas atspoguļo sabiedrisko mediju profesionālo ētiku, piedāvājot kritērijus, pēc kuriem vērtēt sabiedrisko mediju darba redzamos un neredzamos aspektus. Tā ir praktiskā ētika, izmantojama ikdienas dilemmu izvērtēšanai. Šajās dilemmās ierasti tiek pretstatītas nopietnas pretrunas, kuru risinājums gandrīz nekad nav ideāls. Piemēram, kas ir svarīgāks – apstiprināti un pierādīti fakti vai tūlītējs paziņojums, pārkāpuma atklāšana vai kaitējuma mazināšana, sabiedrības intereses uzziņāt svarīgo vai indivīda interešu aizsardzība?

Profesionālā ētika un tās ievērošana ir tā, kas atšķir sabiedriskos medijus (un profesionālu žurnālistiku citos medijos) no neskaitāmiem informācijas un satura piegādātājiem: kanāliem, platformām, vietnēm, kontiem un individuāliem satura veidotājiem.

Vadlīnijas ietver plašu profesionālās ētikas jautājumu loku. Izvēlējos trīs, kam gribētu veltīt vairāk uzmanības.

Kāpēc sabiedriskie mediji runā par neatkarību?

Viena no galvenajām sabiedrisko mediju vērtībām ir neatkarība. Neatkarība ir kā sabiedrisko mediju gaiss, brīva un dziļa elpa. Bez tās pārējie profesionālās ētikas principi nav piepildāmi. Tieši tāpēc ap to un par to ir lielākās cīņas, veidojot mediju regulējumu un vērtējot to ikdienas saturu, jo brīva un neatkarīga satura veidošana, kad tā skar pretrunīgi vērtētus jautājumus, sarežģītas problēmas, dažādas intereses, var būt ļoti neizdevīga, mulsinoša, kaitinoša. To reizēm varam novērot kā sabiedrisko mediju instrumentalizācijas tendenci, kas izpaužas atklātā vai slēptā vēlmē tos ierobežot, pakļaut, sabiedrisko mediju ietekmi izmantot kādu šauru interešu apkalpošanai.

Taču neatkarīga darbība ir svarīga gan lielajiem stratēģiskajiem mērķiem, kad jāpieņem lēmumi, kā stāstīt, piemēram, par Krievijas izraisīto karu Ukrainā vai Dziesmu svētkiem, gan izvēloties diskusiju dalībniekus un tematus, kā arī ikdienas darbībās, kas ietekmē saturu. Neatkarība nozīmē dažādu un bagātu saturu ziņās, pētnieciskās žurnālistikas projektus, kuru rezultāts nav paredzams, daudzveidīgas sarunas intervijās un diskusijās. Neatkarība nozīmē, ka ir iespējams radoši vai intelektuāli provocēt, apzinoties, ka profesionāla žurnālistika nav mērāma, izmantojot apmierinātības vai neapmierinātības balsojumu. Tas žurnālistu pašvērtējumā nereti izskan kā atziņa, ka žurnālistika vienmēr nav patīkama. Tai tādai arī nav jābūt, īstenībā, nopietna žurnālistika nemaz nedrīkst tāda būt.

Kas notiek, ja neatkarības nav? Neatkarības ierobežojumi nozīmē neizstāstītus svarīgus stāstus, ignorētus nozīmīgus jautājumus un noklusētus viedokļus. Tas var ierobežot indivīda un sabiedrības attīstību. Neatkarību apdraud autoritārisms, kontrole, uzbrukumi, pienākumu, prasību un resursu disproporcija. Tie veido pašcenzūru jeb it kā labprātīgu atteikšanos no publiskas diskusijas par sabiedrībai nozīmīgiem jautājumiem.

Kāpēc iespēja neatkarīgi veidot saturu, pieņemt ikdienas un stratēģiskos lēmumus ir tik svarīga? Tā nepieciešama, lai varētu brīvi darboties, sniegt pārbaudītu informāciju un atklāt sabiedrībai patiesību, lai ko par to teiktu pēcpatiesības un alternatīvo faktu

laikmetā. Ir ļoti daudzi jautājumi, kad patiesība ir daudz svarīgāka par nostājām, viedokļiem, interesēm, interpretācijām. Žurnālistika ir viena no nedaudzām jomām, kuras pastāvēšanas jēgu veido pienākums noskaidrot patiesību.

Neatkarība nav nodalāma no atbildīguma, no atklātas un godprātīgas attieksmes pret savu auditoriju, skaidrojot un pamatojot savu darbību. Tā sabiedrisko mediju neatkarība atšķiras no fanu kluba atbalsta vai ietekmētas komunikācijas. Atbildīgums nozīmē, ka katra satura daļa ir izvērtēta atbilstoši profesionāliem kritērijiem, ka žurnālisti ievēro pašu pieņemtās profesionālās ētikas normas. Atbildīgums ikdienā redzams dažādos veidos. Lūk, daži svarīgākie: pastāvīga sabiedrības interešu un noskaņojumu izziņāšana, cieņpilns dialogs ar auditoriju, paškritiska attieksme pret sevi, savu kļūdu atzīšana un profesionālā līmeņa uzlabošana.

Kādas ir mediju un varas attiecības?

“Sabiedriskie mediji pašlaik ir vajadzīgi daudz vairāk nekā pirms 20 vai 30 gadiem, jo platformu ietekme un komerciālo mediju tirgus pastāvīga sašaurināšanās ir radījusi tādas nevēlamas sekas, ka sabiedrības kopība, pilsoņu informētība un pat pamattiesības ir apdraudētas. Lai tiktu galā ar šīm problēmām, daudzās valstīs sabiedriskie mediji ir labākā atbilde pat tad, ja tie nav ideāli,” intervijā pēc savas grāmatas “Public Service Media and The Law: Theory and Practice in Europe” iznākšanas teica Kārena Dondersa (Karen Donders), *Vrije Universiteit Brussel* profesore un Beļģijas sabiedriskā medija VRT sabiedrības iesaistes direktore.

Šī ir viena no atbildēm, ko varētu sniegt, komentējot redakcionālajās vadlīnijās teikto par varas pārstāvju uzraudzību un neatkarību no jebkādas ietekmes. Attiecības ar varu skaidrojamas kontekstā ar sabiedrisko mediju pienākumu darboties sabiedrības interesēs, dodot iespēju saņemt patiesu informāciju par tās dzīvi ietekmējošiem lēmumiem, procesiem un notikumiem.

Simboliski esam uzlikuši sabiedriskajiem medijiem pienākumu būt vērtīgiem un kritiskiem, novērtējot pie varas esošo lēmumus, stratēģijas un ikdienas darbu. Nav nemaz slikti, kad arī laikā, kamēr esam aizņemti ar savām rūpēm, kāds profesionāli seko tam, kā strādā varas pārstāvji. Ja žurnālisti to nedara vai viņu iespējas ir ierobežotas, sabiedrība un katrs indivīds var nonākt drošības, nepietiekama tiesiskuma, neatbilstošas izglītības kvalitātes, apdraudētas kultūras un noplicinātas dabas riska zonā.

Kāpēc precizitāte ir svarīgāka par ātrumu?

Žurnālisti atspoguļo realitāti un šajā procesā atlasa, novērtē, sakārto neskaitāmus informācijas gabaliņus. Tāpēc viens no svarīgākajiem vadlīnijās definētajiem profesionālajiem principiem ir precizitāte. Tā nozīmē rūpīgumu un atbildību pret patiesību, faktu pārbaudi, informācijas un jaunumu ielikšanu kontekstā. Precizitāte palīdz izvairīties no maldināšanas un realitātes sagrozīšanas. Tā nozīmē precīzu valodu, precīzu attēlu, notikuma būtībai un žanram vai formātam atbilstošus virsrakstus vai citus satura elementus.

Precizitāte veido auditorijas uzticēšanās pamatus, tāpēc tā nereti ir svarīgāka par ātrumu, skaļumu, klikšķu daudzumu, popularitāti vai pozitīvām atsauksmēm.

Kāda ir jauno vadlīniju jēga? Tajās sabiedriskie mediji demonstrē gatavību pārmaiņām, parāda, ka tie savu auditoriju uztver nopietni un vēlas veidot cieņpilnu dialogu ar saviem klausītājiem, skatītājiem un lasītājiem, iesaistot viņus satura veidošanā un kopīgi veidojot izpratni par apkārtējo pasauli.

Vadlīnijas ir galvenais dokuments ombuda darbā, vērtējot sabiedrisko mediju profesionālās ētikas ievērošanu.

Anda Rožukalne, sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds

<https://www.seplp.lv/lv/3-jautajumi-par-sabiedrisko-mediju-redakcionalajam-vadlinijam>